

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ»

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№ 2(18) сәуір-маусым 2019
ISSN 2710-3994

Бас редактор:
Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы

Редакциялық алқа:

- Абашин Сергей Николаевич – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Санкт-Петербургтегі Европа университеті (Ресей)*
- Абдырахманов Толобек Абылович – тарих ғылымдарының докторы, профессор, И. Арабаев атындағы Қызғыз мемлекеттік университетінің ректоры. (Қырғызстан)*
- Аяған Бүркітбай Ғелманұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары. (Қазақстан)*
- Әлімбаев Нұрсан – тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік музейінің директоры. (Қазақстан)*
- Әбусейтова Меруерт Қуатқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Р. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының «Тарихи материалдарды зерттеу» орталығының директоры. (Қазақстан)*
- Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының директоры. (Қазақстан)*
- Голден Кэтті Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Миссисипи өңірлік мемлекеттік университеті (Mississippi Valley State University) (АҚШ)*
- Кәрібаев Берекет Бақытжанұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «Қазақстан тарихы» кафедрасының меңгерушісі. (Қазақстан)*
- Қожамжарова Дария Пернешқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің ректоры. (Қазақстан)*
- Кожирова Светлана Басиевна – саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Фудан Университетінің Қытай және Орталық Азияны зерттеу орталығының мен «Астана» ХҒК бірлескен директоры (Қазақстан)*
- Козодой Виктор Иванович – тарих ғылымдарының докторы, профессор. (Ресей)*
- Көкебаева Гүлжауһар Какенқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты (Қазақстан)*
- Көмеков Болат Ешмұхамедұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Халықаралық қытшақтану институтының директоры, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)*
- Матыжанов Кенжехан Ісләмжанұлы – филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының директоры. (Қазақстан)*
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания)*
- Муртазаева Рахборхон Хамидқызы – тарих ғылымдарының докторы, Мирзо Ұлықбек атындағы Өзбекстан ұлттық университеті «Өзбекстан тарихы» кафедрасының профессоры. (Өзбекстан)*
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – PhD доктор, Гданьск қаласындағы Екінші дүниежүзілік соғыс мұражайының ғылыми қызметкері. (Польша)*
- Римантас Желвис (Želvyys Rimantas) – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вильнюс педагогикалық университеті (Литва)*
- Самашев Зайнолла Самашұлы – археолог, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Герман археология институтының корр.-мүшесі. ҚР БҒМ ҒК Ә. Марғұлан атындағы Археология институты. (Қазақстан)*
- Сайлан Болат Санабайұлы – тарих ғылымдарының докторы, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. (Қазақстан)*
- Смағұлов Оразақ Смағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
- Сыдықов Ерлан Бәттайұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры. (Қазақстан)*
- Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)*

Жауапты редактор:
Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы

Ғылыми редактор:
Қозыбаева Махаббат Мәлікқызы

Редактор:
Кубеев Рустем Жаулыбайұлы

Жауапты хатшы:
Қоңқабаева Арайлым

Техникалық хатшы:
Хумарзах Алтынбек

Главный редактор:
Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

- Абашин Сергей Николаевич – доктор исторических наук, профессор, Европейский университет в Санкт-Петербурге (Россия)*
- Абдырахманов Толобек Абылович – доктор исторических наук, профессор, ректор Кыргызского государственного университета им. И. Арабаева (Кыргызстан)*
- Алимбай Нурсан – кандидат исторических наук, профессор, директор Центрального государственного музея Республики Казахстан (Казахстан)*
- Абусеитова Меруерт Хуатовна – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Республиканского центра по изучению исторических материалов Института востоковедения имени Р.Б. Сулейменова (Казахстан)*
- Абиль Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)*
- Аяган Буркитбай Гелманович – доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства КН МОН РК (Казахстан)*
- Голден Кэтти Стромайл (Kathie Stromile Golden) – PhD, Государственный университет долины Миссисипи (Mississippi Valley State University) (США)*
- Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (г. Нур-Султан, Казахстан)*
- Карибаев Берекет Бахытжанович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий кафедрой истории Казахстана, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)*
- Кожамжарова Дария Пернешовна – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Южно-Казахстанского университета им. М.Ауэзова (Казахстан)*
- Кожирова Светлана Басиевна – доктор политических наук, профессор, содиректор Центра исследования Китая и Центральной Азии Фуданьского Университета и МНК «Астана», руководитель Центра китайских и азиатских исследований (Казахстан)*
- Козодой Виктор Иванович – доктор исторических наук, профессор (Россия)*
- Кокеебаева Гульжаухар Какеновна – доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч.Валиханова КН МОН РК (Казахстан)*
- Кумеков Болат Ешимхамбетович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (Казахстан)*
- Матыжанов Кенжехан Слямжанович – доктор филологических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института литературы и искусства им. М. Ауэзова (Казахстан)*
- Моррисон Александр (Morrison Alexander) – PhD, профессор Оксфордского университета (Великобритания) Муртазаева Рахборхон Хамидовна – доктор исторических наук, профессор кафедры «Истории Узбекистана» Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека. (Узбекистан)*
- Панто Дмитрий (Panto Dmitri) – доктор PhD, профессор, главный специалист научного отдела Музея Второй мировой войны г. Годаньска (Польша)*
- Римантас Желвис (Želvyys Rimantas) – доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогический университет (Литва)*
- Самашев Зайнолла Самашевич – археолог, доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. Германского археологического института. Институт археологии им. А.Маргулана КН МОН РК (Казахстан)*
- Сайлан Болат Санабаевич – доктор исторических наук, Казахский национальный университет им. аль-Фараби (Казахстан)*
- Сыдыков Ерлан Батташевич – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Казахстан)*
- Таймагамбетов Жакен Кожажметович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, Национальный музей РК (Казахстан)*

Ответственный редактор:
Каипбаева Айнагуль Толганбаевна

Научный редактор:
Козыбаева Махаббат Маликовна

Редактор:
Кубеев Рустем Джаулыбайулы

Ответственный секретарь:
Конкабаева Арайлым Нурболатовна

Технический секретарь:
Хумарзах Алтынбек

Editor-In-Chief:

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Members of editorial board:

Abashin Sergei Nikolaevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, European University at St. Petersburg (Russia)
Abdyrakhmanov Tolobek Abylovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Rector of I. Arabaev Kyrgyz State University (Kyrgyzstan)

Alimbay Nursan – Candidate of Historical Sciences, Professor, Director of the Central State Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Abusseitova Meruert Khuatovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of the Republican Center for the Study of Historical Materials at R.B. Suleimenov Institute of Oriental Studies (Kazakhstan)

Abil Yerkin Amanzholovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Ayagan Burkhitbai Gelmanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of the Institute of History of the State CS MES RK (Kazakhstan)

Golden Kathie Stromile – PhD, Mississippi Valley State University (USA)

Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University (Kazakhstan)

Karibayev Bereket Bakhytzhonovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Department of History of Kazakhstan, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Kozhamzharova Daria Perneshovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the NAS of the Republic of Kazakhstan, rector of the M. Auezov South Kazakhstan University (Kazakhstan)

Kozhirova Svetlana Bassieva – Doctor of Political Science, Professor, Co-Director of the Center for the Study of China and Central Asia of Fudan University and the International Scientific Complex of the National Company "Astana", Head of the Center for Chinese and Asian Studies (Kazakhstan)

Kozodoi Viktor Ivanovich – Doctor of Historical Sciences, Professor (Russia)

Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna – Doctor of Historical Sciences, Professor, chief researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MES RK (Kazakhstan)

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of the International Institute of Kipchak Studies of the Al-Farabi Kazakh National University, Professor at L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Matyghanov Kenzhekhan Slyamzhanovich – Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of M. Auezov Institute of Literature and Art (Kazakhstan)

Morrison Alexander – PhD, Professor, University of Oxford (UK)

Murtazayeva Rakhborkhon Khamidovna – doctor of Historical Sciences, Professor at the Department of «History of Uzbekistan» of Mirzo Ulugbek National University of Uzbekistan. (Uzbekistan)

Panto Dmitri – PhD, researcher at the Museum of the Second World War in Gdansk (Poland)

Rimantas Želvys – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University (Lithuania)

Samashev Zainolla Samashevich – archaeologist, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of German Archaeological Institute. A. Marghulan Institute of Archeology CS MES RK (Kazakhstan)

Sailan Bolat Sanabayevich – Doctor of Historical Sciences, Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Sydykov Erlan Battashevich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Rector of L.N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan)

Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich – Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan (Kazakhstan)

Executive Editor:

Kaipbayeva Ainagul Tolganbayevna

Scientific Editor:

Kozybayeva Makhabbat Malikovna

Editor:

Kubeyev Rustem Dzhaulybayevich

Executive Secretary

Konkabayeva Arailym Nurbolatovna

Technical secretary:

Khumarzak Altynbek

ӘОЖ 94(574).084.5/.6

ШЕТЕЛ ҒАЛЫМДАРЫ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АШАРШЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІНІҢ ЗЕРТТЕЛУІ

Уразмагамбетов Н.Н.

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының 2-курс магистранты

Аңдатпа. Мақалада ХХ ғасырдың 1930-шы жылдары Қазақстандағы ашаршылық мәселесінің шетел ғалымдарының еңбектерінде көрініс табуы туралы баяндалады. ХХ ғасырдың 90-шы жылдарынан бастап бұл мәселе тарихшылардың назары арта түсті, егер кеңестік тарихнамада бір жақты ғана бағамдау беріліп келсе, тәуелсіздік жылдарынан бастап отандық тарихшылар және шетелдік зерттеушілер Қазақстанда орын алған ашаршылық мәселесіне жаңа көзқарастар мен зерделеу жүргізе бастады. Бұл мәселеге алғашқы болып жаңа теориялық-тұжырымдамалық бағытта жазылған, қалам тартқан отандық зерттеушілер М. Қозыбаев, Қ. Алдажұманов, Т. Омарбеков, сондай-ақ шетелдік зерттеушілер қатарында Р.Киндлер, С. Камерон және т.б. атап өтуімізге болады. Мақалада сараптамалық-салыстырмалық талдау жасалынған.

Түйін сөздер: геноцид, тарихнама, шетел, отандық, нәубет, ашаршылық

ИЗУЧЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ ГОЛОДА В КАЗАХСТАНЕ В ТРУДАХ ЗАРУБЕЖНЫХ УЧЕНЫХ

Уразмагамбетов Н.Н.

магистрант 2-курса Института истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова
г. Алматы, Казахстан.

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы голода в Казахстане 1930-х гг. XX века, отраженные в трудах зарубежных ученых. С 90-х годов XX века эта проблема поднималась историками, до этого времени в советской историографии вышеуказанные вопросы оценивались односторонне, только в годы независимости отечественные историки и зарубежные исследователи начали изучать новые подходы к проблеме голода в Казахстане. Впервые с новых теоретико-концептуальных позиций эти вопросы поднимались в трудах отечественных исследователей, таких как М. Козыбаев, К. Алдажуманов, Т. Омарбеков, а также зарубежных ученых - Р. Киндлер, С. Камерон и т.д. В данной статье проведен сравнительный анализ зарубежных исследований по проблематике.

Ключевые слова: голод, бедствие, отечественный, зарубежный, историография, геноцид.

STUDYING THE KAZAKHSTAN'S FAMINE ISSUE IN THE WRITINGS OF FOREIGN SCHOLARS

Urazmagambetov N.N.

2-nd Year Master's Student Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology

Abstract. The article deals with the issue of famine in Kazakhstan in the 1930s, as reflected in the writings of foreign scholars. Since the 1990s, this issue has been raised by historians, this issue was evaluated

unilaterally in Soviet historiography, and only after gaining the independence, domestic historians and foreign researchers began to study new approaches to the issue of famine in Kazakhstan. For the first time, new theoretical conceptual trends were raised in the writings of domestic researchers, such as M. Kozybaev, K. Aldazhumanov, T. Omarbekov, as well as foreign scholars R. Kindler, S. Cameron, etc. This article provides a comparative analysis of foreign research on the above-mentioned issue.

Keywords: famine, disaster, homeland, foreign, historiography, genocide.

Кіріспе

XX ғ.-дың 20-40 жж. Қазақстан тарихының ақтандаққа толы кезеңі. XX ғ.-дың бас кезеңінде қазақ елі алуан түрлі, жан түршігерлік жағдайларды басынан кешірді. Сол кездегі саяси үрдістерді, соғыстарды, көтерілістерді, табиғат есібінен болды деген тұжырымға ие болған аштық кездерінен бөлек, 1930 жж. орын алған ашаршылық кезеңі өз құпиялылығымен ерекшеленеді. Еліміз тәуелсіздік алғанға дейін бұл мәселе туралы ашып жазуға тыйым салынған болатын. Тек 1990 жылдың алғашқы жылдарында Қазақстан тарихының 1930 жылдарда орын алған "ақтандақтардың" орнын толықтыру мақсатында ғылыми зерттеулер жарыққа шыға бастады. 1930 жылдары КСРО-да болған нәубет кезеңі әлемдік ғалымдардың назарын аудартты, соның ішінде 1931-1933 жылдары Қазақстанда болған аштық мәселесін зерттеген шетел зерттеушілерінің еңбектері соңғы уақытта көптеп шығуда. Бұл мақалаларда ашаршылық мәселесі ашық және жанамалай зерттелуде.

Материалдар мен әдістер

Мақалада XX ғасырдың 1930 жылдан басталған шетел ғалымдарының еңбектері, естеліктері, кеңестік тарихнамадағы еңбектер және тәуелсіздік алғаннан кейінгі отандық тарихшылардың еңбектері мен шетел ғалымдарының еңбектеріне талдау жасаған жұмыстары қолданылды. Мақала жазу барысында негізінен тарих ғылымында басшылыққа алынатын тарихилық, талдау, салыстырмалық талдау секілді әдістер басшылыққа алынды.

Талқылау

Қарастырылып отырған мәселе негізінен отандық тарихшылар М. Қозыбаев, Қ. Алдажұманов, Т. Омарбеков, М. Тәтімов секілді ғалымдардың ұзақ жылдардағы зерттеулерінде [1] жан-жақты қарастырылып келеді. Біздің басты мақсатымыз тарихнамалық талдау болғандықтан және назарға ұсынылып отырған мақаланың тақырыбына сай шетелдік ғалымдардың кейбір еңбектерін тарихнамалық тұрғыдан талдауға алып отырмыз. Олардың еңбектеріндегі Қазақстандағы ашаршылық мәселесіне берілген қорытындылар мен пайымдаулар салыстырмалы түрде қарастырылды.

Нәтижесі

Қазақ тарихындағы ең қасіретті кезеңдерінің бірі – 1931-1933 жылдардағы ашаршылық. Осы нәубет жылдары елімізде екі миллионнан аса қазақтар қырылды, мыңдаған отбасының оты өшті. Бұл зұлмат жылдар туралы ұзақ жылдар бойы зерттелмеді. Еліміз тәуелсіздік алғаннан кейін ғана, яғни 1990 жылдың басында ғана қолға алынып, ғылыми зерттеулер жүргізіліп, еңбектер жазыла бастады [1].

Негізінде 30-шы жылдары ашаршылық КСРО-ның құрамындағы бірнеше республикаларды қамтыды. Оған Қазақстанмен бірге Украина, Солтүстік Кавказ, Еділ бойындағы аудандар және т.б. аумақтар іліккен болатын. Бұл аталған елдердің ішінде Украинаның әлемдік дәрежеде ашаршылық статусын алғанын білеміз [2, 92-б.].

Кеңестер Одағында 1931-33 жылдары болған ашаршылық тарихы шетел ғалымдарының да

назарын аударды. 1933 жылы желтоқсан айында ағылшын журналисі Малькольм Магаридж Украинаға іссапармен келіп, мұндағы аштықты өз көзімен көріп, «Manchester Guardian» газетіне жариялаған мақаласында осы сұмдықты жайып салды. Ол аштық құрсауында қарапайым шаруалар қалып, өлгендер қатарының күннен күнге көбейіп бара жатқандығын ашық келтірді. Оның бұл мақаласына жауап ретінде «Нью-Йорк Таймстың» корреспонденті Уолтер Дюранти: «Орыстар ашығып жатыр, бірақта олар аштықтан өліп жатқан жоқ», – деп жауап қайтарып, оның жазғанын жоққа шығаруға тырысқан болатын [3]. Алайда американдық зерттеушілері Кеңестер Одағындағы ашаршылық мәселесін мерзімділік басылымдарда көтеріп, жарыса жаза бастағаннан кейін ғана ол өз көзқарасынан бас тартты. У. Дюранти Сталиннен сұхбат алған алғашқы шетел журналисі және өзінің еңбегі үшін «Пулицер сыйлығымен» марапатталғанын айта кеткен жөн.

1935 ж. У. Дюрантидің 12 жыл бойы Ресейде болған кезі жайында «Пишу как нравиться» атты мемуары шығады. Еңбек көптеген шетел ғалымдардың наразылығын тудырса да, сол жылдың өзінде батыс елдерде бестселлер атағына ие болады [4, 203-б.].

XX ғасырдың екінші жартысында КСРО-да орын алған жағдайлар, соның ішінде аштық жылдары туралы мәселесіне әлемдік қауымдастықтар ерекше назар аудара бастады. 1980 жылдардың соңына таман, 30-шы жылдары Украинада болған ашаршылық мәселесі бойынша арнайы комиссия құрылады [5].

Бұл комиссия 1990 жылы Торонто қаласында болған жиында есеп беріп, КСРО бойынша аштық құрбандарының саны 7,5 млн адам болды деген шешім шығарды. Оның ішінде: 1,5 млн адам – Украинада, 3 млн адам – басқа аумақтарда, ал Қазақстан мен Солтүстік Кавказда – 1 млн астам адам аштық құрбандары болғандығын көрсеткен. Алайда комиссия мүшелерінің басымы «аштық қолдан жасалған» деген пікірге қарсы шықты [6, 63-б.].

Жалпы, батыс зерттеушілерінің КСРО-дағы ашаршылық мәселесіне деген қызғушылық Марта Брилл Олкотт 1981 жылы «The Collectivization Drive in Kazakhstan» атты мақаласын жариялағаннан кейін арта бастады. Марта Олкотт Қазақстанда болған аштыққа ұжымдастыру саясатының тікелей әсер еткенін баса айтқан болатын. Осы еңбектің артын ала 1986 жылы Роберт Конквест 1931-33 жылдары Украинада орын алған ашаршылық туралы «The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror Famine» (Нью-Йорк, 1986) атты еңбегін жариялады. Оның бір тарауын Қазақстан жерінде болған ашаршылыққа арнады [7, 130-б.].

Кеңестік идеология өршіп тұрған кезде ғалымдарға 30 жылдардағы ашаршылықты зерттеуге, ашып жазуға рұқсат берілмеді. Дегенмен, нақты болмаса да 1986 жылы «История Советского крестьянства» атты 5 томдық еңбектің 2-ші томында ашаршылық мәселесіне шолу ретінде тоқталды [8, 256-265-бб.].

1988 жылы ғалым В.А. Даниловтың 30 жылдардағы ашаршылықтың батыс баспасөзінде көтерілу мәселесіне тоқталған мақаласы жарық көрді. Ол батыс зерттеушілері КСРО аумағында орын алған аштықтың шығу себебі мен салдары жайында зерттеулер жүргізіп жатқандығын ерекше атап бағалады [9].

2003 жылы Италияның Виченца қаласында 1932-33 жылдары КСРО аумағында болған нәубетке қатысты халықаралық конференция болып, оның жұмысына Италия, Украина, Россия, АҚШ, Канада және т.б. елдердің ғалымдары қатысты. Пікірталас барысында 1931-33 жылдардағы ашаршылық тек Украинада ғана емес, сонымен қатар КСРО аумағының көп бөлігін, соның ішінде Қазақстанға да жайылғаны айтылып, осыған орай қарар қабылданды [10, 18-б.].

Тарихшы-демограф В.Б. Жиромская 1930 жылдары КСРО-да аштықтан 7 млн-нан астам адам ашықты деген тұжырым жасады. Алайда, бұл жылдары қаза тапқан адамдардың нақты санын анықтау мүмкін еместігін, ашыққандар жайында дұрыс мәлімет берілмегендігін, аштыққа ұшыраған аудандардан ауа көшкен босқындар жайында нақты мәлімет жоқтығын атап көрсетеді. Сонымен қатар, В. Жиромская ашаршылыққа орай тарихнамада келтірілетін сандық

көрсеткіштерді саралай келе, ашыққан адамдар санын аумақ бойынша былайша бөліп көрсетеді: Украинада – 3-3,5 млн., Қазақстанда – 2 млн., басқа аумақтарда – 2-2,5 млн. адам [11, 78-б.].

Итальяндық зерттеуші Н. Пиончолла Қазақстанда аштық құрбандарының саны 2 млн. деген пікірге келіскен. Ол Қазақстандағы ашаршылық КСРО-ның басқа елді мекендеріне қарағанда бір жыл бұрын басталып, халық аштық пен жұкпалы аурулардан қырылғандығын, адам жеу фактілері болғанын растады [12, 93-б.]. Н. Пианчола 2018 жылы жарық көрген «Сталинская «иерархия потребления» и великий голод 1931-1933 гг. в Казахстане» атты мақаласында Қазақстанда болған нәубеттің шығу себебіне, қазақ халқының 1/3 бөлігі аштық құрбаны болып, 1 млн-нан астам адам басқа елдерге босып кеткеніне баса назар аударды.

XX ғасырдағы Оңтүстік Азия елдеріндегі геноцид мәселесі бойынша білікті маман Норман Неймарк 30 жылдардағы ашаршылық жағдайын Сталиндік биліктің КСРО аумағында өмір сүретін халықтарға әдейі бағытталған «геноцидтік» саясаты деп бағалады [13].

Ғалымдар С. Уиткрофт және Р. Дэвис КСРО-да орын алған ашаршылықтың орын алу себебіне тоқталып, оған «ең бірінші астық дайындаудағы дағдарыс, сонымен қоса, Кеңес үкіметі тарапынан жүргізілген индустрияландыру және ұжымдастыру шаралары қарапайым ауыл халықтарына зияны тиіп, нәтижесінде жаппай нәубетке әкелді» деген тұжырым жасайды [14, 15-б.].

Негізінде Украиндық зерттеушілердің басымы және Батыс зерттеушілердің кейбірі 30 жылдары болған зұлматты Украина халқына жасалған «геноцид» деп бағалады. Ал отандық тарихнамада 1931-33 жылдардағы ашаршылық кезеңіне «этноцидтік» сипат берді. Алайда бұл пікірлерге көп зерттеушілер қарсы шыққандығын да атап кеткен жөн. Мәселен, Әлеуметтік тарихты зерттеу халықаралық институтының қызметкері Хайс Кесслер Украинада, Қазақстанда және басқада аумақтарда орын алған аштық кезеңін, қолдан жасалмағандығын және бұл белгілі бір халықтарға қарсы бағытталған «геноцидтік» саясат екеніне қарсылығын білдірген [15]. Ал А.В. Грозин «Голод 1932-1933 годов и политике памяти в Республике Казахстан» атты еңбегінде қазақ жерінде орын алған нәубетті тарихнамалық тұрғыда зерттеп, осы мәселені зерттеп жүрген тарихшы-демографтардың тұжырымдарына келіспейтіндігін п жазып, «ғалымдардың көп бөлігі мәселеге саяси тұрғыдан қарайды» деген пікір айтады [16].

Ашаршылық мәселесін зерттеген С.А. Нефедов нәубеттің шығу себебіне шаруалардың егістікті дұрыс қарамай, нәтижесі тышқандардың пайда болып, астықты жеп қоюуына әкелді деген пікірді ұстанды [17].

Соңғы жылдары XX ғасырдың 30 жылдарында орын алған ашаршылық кезеңіне арналған құжаттар жинақтары жарық көруде. Бұл құжаттар жинағы басқа ғылыми еңбектерге қарағанда құнды екені сөзсіз. Әсіресе «Голод в СССР. 1929-1934» деген атпен шыққан 3 томдық құжаттар жинағында топтастырылған құжаттар ашаршылық мәселесін зерттеуде құндылығы ерекше [18].

Қазақстандағы ашаршылық мәселесін салыстырмалы түрде зерттеуде В.В. Кондрашиннің «Современная российско-украинская историография голода 1932-1933 гг. в СССР» атты еңбегін атауға болады [19].

2012 жылы «Қазақстандағы ашаршылық: халық қасіреті және тарих тағылымы» атты халықаралық ғылыми конференция өтіп, оның жұмысына М. Олкотт, И. Огайон, С. Уиткрофт, С. Камерон, Р. Киндлер және т.б. шетел ғалымдары Қазақстандағы 1930 жылдары орын алған аштық жылдары бойынша ойларымен бөлісіп, баяндама жасап, аштықтың шығу себептеріне қатысты түрлі фактілер келтірген еді [7]. Олардың тұжырымдарына, пікірлеріне қазақстандық ғалымдар да өз пікірлерін айтып, бірі олардың ойларымен келіссе, біріне қарсы көзқараста болып, баға берген. 1931-33 жылдардағы ашаршылық мәселесін зерттеген шетел ғалымдарына баға берген отандық тарихшы Т. Омарбеков шетел ғалымдарының аштыққа қатысты жазылған зерттеулеріне ризашылығын білдіре отырып, дегенмен отандық тарихшылардың архивтен жинастырған

көптеген құжаттарының олардың қолында жоқтығын және жергілікті материалдарды олардың толық игермегендігін алға тартады [20, 38-б.].

Қазақстан тарихының шетелдік ғалымдар еңбегінде көрініс табуын тарихнамалық тұрғыда талдаған ғалымдар арасынан К.Л. Есмағамбетовтің еңбектері аса құнды. Ғалымның еңбектері мен диссертациялық жұмысында XX ғасырдағы Қазақстан халқының әлеуметтік-демографиялық мәселелеріне көңіл бөлген Дж. Демко, Р. Конквест, Дж. Уиллер секілді т.б. батыс зерттеушілерінің еңбектеріне тарихнамалық талдаулар жасалып, ғылыми баға берген [21].

Соңғы жылдары Қазақстандағы 1931-33 жылдардағы ашаршылық мәселесі бойынша Р. Киндлердің «Stalin's Nomads: Power and Famine in Kazakhstan» және С. Камеронның «The Hungry Steppe: Violence, and the Making of soviet Kazakhstan» атты ғылыми еңбектері жарық көріп отыр [22]. Бұл еңбектер еліміздегі аштық қасіретін саралауға, бағалауға маңызын тигізери сөзсіз.

Қорытынды

Қазақстан жерінде орын алған нәубет кезеңі қазақ халқының басында болған ең ауыр зардаптарының бірі болып келеді. Міне, көріп отырғанымыздай, қазақ жеріндегі XX ғасырдың 30-шы жылдардағы аштық проблемасы тек отандық ғалымдарды ғана емес, шетелдік ғалымдарды да алаңдатты. Қазіргі таңда ашаршылық жылдары әлі толығымен зерттеліп болған жоқ және әлі де зерттеуді қажет ететін өзекті мәселелердің бірі.

Әдебиеттер

- 1 Омарбеков Т. Халық қаһары. – Жұлдыз, 1991, № 9,10,12; Козыбаев М.К., Абылхожин Ж.Б., Алдажұманов К.С. Коллективизация в Казахстане: трагедия крестьянства. - Алма-ата, 1992; Әбілхожин Ж.Б., Алдажұманов Қ.С. Этноцид // Егемен Қазақстан. – 1992, 30 мамыр.
- 2 Жиромская В. Голод 1932-1933 голод в России и современные международные отношения // Вестник РГГУ. – 2009. – (№14/09). – 322 с.
- 3 Дюранти У. Кремль и народ (фрагмент) // Политическая лингвистика. – 2015. – №3 (53). – С. 268-273.
- 4 Тихий К.Т. Уолтер Дюранти о Советском союзе: мифы и реальность // Новая и новейшая история. – 2008. – №5. – 479с.
- 5 Маггеридж М. Хроника загубленного времени // Отечественные записки. – 2013. – №6. – С. 273-292.
- 6 Исупов В.А. Демографические катастрофы и кризисы в России в первой половине XX века: Историко-демографические очерки. – Новосибирск: «Сибирский хронограф», 2000. – 244 с.
- 7 Голод в Казахстане: трагедия народа и уроки истории: Сборник материалов Международной научной конференции (31 мая -1 июня 2012 г.). – Астана, 2012. – 392 с.
- 8 История советского крестьянства: в 5 т. Т. 2: Советское крестьянство в период социалистической реконструкции народного хозяйства. Конец 1927-1937. – М.: Наука, 1986. – 448 с.
- 9 Данилов В.П. Дискуссия в западной прессе о голоде 1932-1933 гг. и «демографической катастрофе» 30-40-х годов в СССР // Вопросы истории. 1988. – № 3. – С. 116-121.
- 10 Северинова Е.А. История изучения голода 1932-33 гг. В СССР В Европейской историографии // Вестник современных исследований. – 2017. – № 5-1(8). – 302 с.
- 11 Жиромская В.Б. Основные тенденции демографического развития России в XX веке. – М.: Кучково поле; Союз семей военнослужащих России, 2012. – 320 с.
- 12 Казахстан и Россия: общество и государство. – М.: 2004. – 522 с.
- 13 Naimark N.M. Stalin's Genocides. – Princeton Univ. Press, 2010. – 163 p.
- 14 Дэвис Р., Уиткрофт С. Годы голода: сельское хозяйство СССР, 1932-1933. - М.: РОССПЭН, 2011. – 543 с.
- 15 Kessler G. The 1932-1933 Crisis and Its aftermath beyond the Epicenters of Famine: The Urals Region // Hunger by design: the great Ukrainian famine and its Soviet context. Cambridge, 2008. – 118-129 p.
- 16 Грозин А.В. Голод 1932-1933 годов и политика памяти в Республике Казахстан / Институт востоковедения РАН. – М.: ИВ РАН, 2014. – 178 с.
- 17 Нефедов С. А. Биологические причины голода 1933 года // Общественные науки и современность. – 2013. – № 1. С. 135-140.

18 Голод в СССР. 1929 – 1934: Т. 1.: 1929 – июль 1932 в 2-х книгах. – М.: МФД, 2011; Голод в СССР. 1929 – 1934: Т. 2.: июль 1922 – июль 1933. – М.: МФД, 2012; Голод в СССР. 1929 – 1934: Т. 3.: лето 1933-1934. – М.: МФД, 2013.

19 Кондрашин В.В. Современная российско-украинская историография голода 1932-1933 гг. в СССР. – М.: РОССПЭН, Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2011. – 471 с.

20 Омарбеков Т. 20-30 жылдардағы Қазақстан қасіреті. – Алматы: «Санат», 1997. – 320 б.

21 Есмагамбетов К.Л. Что писали о нас на Западе. – Алма-Ата: «Қазақ университеті», 1992. – 152 с.; Есмагамбетов К.Л. Зарубежная историография истории Казахстана (с древних времен до начала 90-х гг. XXв.): дисс. ... док. ист. н. – Алматы, 1999. – 294 с.

22 Киндлер Р. Сталинские кочевники: власть и голод в Казахстане. – М.: РОССПЭН, 2018. – 282 с.; Cameron S. The Hungry Steppe: Violence, and the Making of soviet Kazakhstan. – 2018. 294 p.

References

1 Omarbekov T. Halyq qahary. – ZHuldyz, 1991, № 9,10,12; Kozybaev M.K., Abylhozhin ZH.B., Aldazhumanov K.S. Kollektivizaciya v Kazahstane: tragediya krest'yanstva. - Alma-ata, 1992; Abilhozhin ZH.B., Aldazhumanov Q.S. Etnocid // Egemen Qazaqstan. – 1992, 30 мамыр.

2 ZHiromskaya V. Golod 1932-1933 golod v Rossii i sovremennye mezhdunarodnye otnosheniya // Vestnik RGGU. – 2009. – (№14/09). – 322 s.

3 Dyuranti U. Krem'l' i narod (fragment) // Politicheskaya lingvistika. – 2015. – №3 (53). – S. 268-273.

4 Tihij K.T. Uolter Dyuranti o Sovetskom soyuze: mify i real'nost' // Novaya i novejschaya istoriya. – 2008. – №5. – 479s.

5 Maggeridzh M. Hronika zagublennogo vremeni // Otechestvennye zapiski. – 2013. – №6. – S. 273-292.

6 Isupov V.A. Demograficheskie katastrofy i krizisy v Rossii v pervoj polovine XX veka: Istoriko-demograficheskie ocherki. – Novosibirsk: «Sibirskij hronograf», 2000. – 244 s.

7 Golod v Kazahstane: tragediya naroda i uroki istorii: Sbornik materialov Mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii (31 maya -1 iyunya 2012 g.). – Astana, 2012. – 392 c.

8 Istoriya sovetского krest'yanstva: v 5 t. T. 2: Sovetskoe krest'yanstvo v period socialisticheskoy rekonstrukcii narodnogo hozyajstva. Konec 1927-1937. – М.: Nauka, 1986. – 448 s.

9 Danilov V.P. Diskussiya v zapadnoj presse o golode 1932-1933 gg. i «demograficheskoy katastrofe» 30-40-h godov v SSSR // Voprosy istorii. 1988. – № 3. – S. 116-121.

10 Severinova E.A. Istoriya izucheniya goloda 1932-33 gg. V SSSR V Evropejskoj istoriografii // Vestnik sovremennyh issledovaniy. – 2017. – № 5-1(8). – 302 s.

11 ZHiromskaya V.B. Osnovnye tendencii demograficheskogo razvitiya Rossii v XX veke. – М.: Kuchkovo pole; Soyuz semej voennosluzhashchih Rossii, 2012. – 320 s.

12 Kazahstan i Rossiya: obshchestvo i gosudarstvo. – М.: 2004. – 522 s.

13 Naimark N.M. Stalin`s Genocides. – Princeton Univ. Press, 2010. – 163 p.

14 Devis R., Uitkroft S. Gody goloda: sel'skoe hozyajstvo SSSR, 1932-1933. - М.: ROSSPEN, 2011. – 543 s.

15 Kessler G. The 1932-1933 Crisis and Its aftermath beyond the Epicenters of Famine: The Urals Region // Hunger by design: the great Ukrainian famine and its Soviet context. Cambridge, 2008. – 118-129 r.

16 Grozin A.V. Golod 1932-1933 godov i politika pamyati v Respublike Kazahstan / Institut vostokovedeniya RAN. – М.: IV RAN, 2014. – 178 s.

17 Nefedov S. A. Biologicheskije prichiny goloda 1933 goda // Obshchestvennye nauki i sovremennost'. – 2013. – № 1. S. 135-140.

18 Golod v SSSR. 1929 – 1934: Т. 1.: 1929 – iyul' 1932 v 2-h knigah. – М.: МФД, 2011; Golod v SSSR. 1929 – 1934: Т. 2.: iyul' 1922 – iyul' 1933. – М.: МФД, 2012; Golod v SSSR. 1929 – 1934: Т. 3.: leto 1933-1934. – М.: МФД, 2013.

19 Kondrashin V.V. Sovremennaya rossijsko-ukrainskaya istoriografiya goloda 1932-1933 gg. v SSSR. – М.: ROSSPEN, Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2011. – 471 с.

20 Omarbekov T. 20-30 zhyldardagy Qazaqstan qasireti. – Алматы: «Санат», 1997. – 320 б.

21 Esmagambetov K.L. CHto pisali o nas na Zapade. - Alma-Ata: «Қазақ университеті», 1992. – 152 с.; Esmagambetov K.L. Zarubezhnaya istoriografiya istorii Kazahstana (s drevnih vremen do nachala 90-h gg. XXv.): diss. ... dok. ist. n. – Алматы, 1999. – 294 с.

22 Kindler R. Stalinskie kochevniki: vlast' i golod v Kazahstane. – М.: ROSSPEN, 2018. – 282 с.; Cameron S. The Hungry Steppe: Violence, and the Making of soviet Kazakhstan. – 2018. 294 r.

МАЗМҰНЫ

Алиакбарова А.П., Дүкенбаева З.О. ТҮРКИЯДАҒЫ ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫНЫҢ ТАРИХЫ.....	5
Губайдуллина М.Ш., Лю Ци, Суйналиев А.А. ҚАЗАҚСТАН – РЕСЕЙ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ДИПЛОМАТИЯ ҚАТЫНАСТАРЫ.....	11
Жақсылықов А.Ж., Мәжен Е., Жамашев А. БҰХАР ЖЫРАУДЫҢ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ ДІНИ САРЫН.....	20
Жансеитова М.М. АСЫЛБЕК СЕЙІТОВ ҚУҒЫН-СҮРГІН ҚҰРБАНЫ.....	29
Жанұзақ Р.Ж. МЕМЛЕКЕТТІК ДУМАҒА САЙЛАНҒАН ҚАЗАҚ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕР (1906-1907).....	34
Жораева Г.Т. ҰЛТ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯСЫНЫҢ ҚУҒЫНДАЛУ ТАРИХЫ (XX ҒАСЫРДЫҢ 20 ЖЫЛДЫҢ СОҢЫ-30 ЖЫЛДЫҢ БАСЫ).....	40
Жуманова А.З. 1940 - 1980 ЖЖ. БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ТІЛДІК РЕФОРМА ЖӘНЕ ОНЫҢ ЖҮЗЕГЕ АСУЫ.....	46
Жүрсінбаев Б.А. ТҮРКІСТАНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ҰЙЫМДАРДЫҢ КЕҢЕСТІК БИЛІКТІҢ ОРНАУЫНА БАЙЛАНЫСТЫ ҰСТАНЫМДАРЫ.....	61
Икрам Н.Ә. ҰЗЫНАҒАШ ШАЙҚАСЫНЫҢ СЕБЕПТЕРІ МЕН НӘТИЖЕСІ.....	73
Исова Л., Стыбаев Б. ҚАЗІРГІ КЕЗЕНДЕГІ ҚАЗАҚСТАН-МАЖАР ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ АХУАЛЫ МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ.....	79
Каттабекова Н.Қ. КӨНЕ ТҮРІКТЕРДЕГІ ТӘҢІРШІЛДІК.....	87
Күркеев Е.М. ЭТНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ СӘЙКЕСТІКТІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	94
Кыйзатова С.М. ҚАЗАҚ ЖАСТАРЫНЫҢ ҰЛТАРАЛЫҚ НЕКЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ.....	99
Қабдолдина К.Қ. КЕҢЕСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАЗАҚ ӘЙЕЛДЕРІНІҢ ТЕНДІК МӘСЕЛЕСІ.....	106
Қалиолла А., Шарыпқазы Н. ҚЫТАЙ «СҮЙЕК ЖАЗУЫНЫҢ» ТАБЫЛУЫ МЕН ҒЫЛЫМИ АЙНАЛЫМҒА ЕНУІ.....	113
Қасабекова Е.Қ. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ДІНДАРЛЫҚ ДӘСТҮРЛЕРІНЕ ШОЛУ.....	121
Қозыбақова Ф.А., Бекмаш Ә.С. РАЙЫМБЕК БАТЫР ЖӘНЕ ОНЫҢ КЕСЕНЕСІНІҢ САЛЫНУ ТАРИХЫНАН.....	129
Қоңырбаев Н.Ө. XIX ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫНДАҒЫ ОМБЫ УЕЗИ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ КӘСІПШІЛІГІ.....	137
Қуанбай О.Б. ҚАЗАҚ - ЖАПОН ТІЛДЕРІНІҢ ТАРИХИ ТАМЫРЛАСТЫҒЫ.....	144
Лебаев Ф.Р. СЕМЕЙ ІШКІ ОКРУГЫНЫҢ ҚҰРЫЛУЫ: ТАРИХНАМАЛЫҚ АСПЕКТ.....	166
Маулит Б., Шарыпқазы Н. ҚЫТАЙ ИМИДЖІНІҢ ҚАЛЫПТАСУ ФАКТОРЫ.....	174
Мырзабеков М.С., Мырзабекова Р.С. ДЖ. У. БУШ ТҮСЫНДАҒЫ АҚШ СЫРТҚЫ САЯСАТЫНЫҢ БАСТЫ ҰСТАНЫМДАРЫ.....	186
Нұрсұлтанова Л.Н., Аубакирова Д.Н. ҚАЗАҚСТАН-ЕУРОПАЛЫҚ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАР.....	197
Омарова Г.Ә., Мурзаходжаев Қ.М. ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНО-ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ДАМУЫ (1999-2018 ЖЖ.).....	207
Сандыбаева А.Д. ТҮРКІСТАН ҚАЛАСЫНДАҒЫ XIX ҒАСЫРДЫҢ СОҢЫ МЕН XX ҒАСЫРДЫҢ БАС КЕЗІНДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК-САЯСИ ҮДЕРІСТЕР.....	215

Сәтенова М.Р., Шалабаева А.Б. ҰЛЫ ЖҮЗ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ РЕСЕЙ БОДАНДЫҒЫН ҚАБЫЛДАУ ТАРИХЫНАН.....	222
Сәкен С.И. НОҒАЙЛЫ ДӘУІРІ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ЭПОСЫ.....	232
Смағұлов Б. XVIII –XX ҒАСЫРЛАРДА ҚАЗАҚТАРДЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ҚҰРАМЫНДАҒЫ «ҚОЖА» ГЕНЕАЛОГИЯЛЫҚ ТОБЫ.....	243
Танатарова Ж.Т., Маратова С.А. ҚАЗАҚСТАН МЕН ТҮРКИЯ АРАСЫНДАҒЫ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ЖӘНЕ МӘДЕНИ-ТАРИХИ ҚАТЫНАСТАР (ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫ).....	259
Тасилова Н.А. ТӘУЕКЕЛ ХАННЫҢ ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІЛІГІН НЫҒАЙТУДАҒЫ РӨЛІ МЕН СЫРТҚЫ САЯСАТТАҒЫ ҰСТАНЫМЫ.....	263
Токбергенова З.С. ТҮРКІСТАН ӨЛКЕСІНДЕГІ ЖӘДИДШІЛДІК ҚОЗҒАЛЫСТЫҢ ҚЫЗМЕТІ.....	271
Токболат С.Т. ТҮРКІСТАН ӨЛКЕСІНДЕГІ ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ҰЙЫМДАРДЫҢ БОЛЬШЕВИКТЕРМЕН ҚАТЫНАСЫ.....	284
Уалтаева А.С., Отар А.С. Ғ.Н. БӨКЕЙХАНОВ ҚОҒАМ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТ ҚАЙРАТКЕРІ.....	296
Уразмагамбетов Н.Н. ШЕТЕЛ ҒАЛЫМДАРЫ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АШАРШЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІНІҢ ЗЕРТТЕЛУІ...301	
Хакім А.Е. ТАРИХ-И РАШИДИ ШЫҒАРМАСЫНДАҒЫ МОҒОЛСТАНҒА ҚАТЫСТЫ ЖЕР-СУ АТТАРЫ.....	307
Шакенов С.Т., Ермағамбетов А.Е., Рысбек Б. ҚАЛБА-НАРЫМ ӨҢІРІНДЕГІ ЕЖЕЛГІ МЕТАЛЛУРГИЯ, ТАУ- КЕН ІСІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ТАРИХЫНДАҒЫ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕР.....	317
Шалдарбекова А. ТҮРКІ ӨРКЕНИЕТІНІҢ ХРОНОЛОГИЯСЫ МӘСЕЛЕСІ БОЙЫНША.....	323
Шалдарбекова А.Б. ҚАЗАҚСТАНДА РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ САНА СЕЗІМНІҢ ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ ЖАҒДАЙЫ ТУРАЛЫ: ТАРИХИ КӨЗҚАРАС.....	328
Шарапова Қ. МҰСТАФА ШОҚАЙ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ТӘУЕЛСІЗДІК ИДЕЯСЫ.....	333
Шоинжанова М.Т., Уалтаева А.С. ҚАЗАҚ-ҮНДІ ӘДЕБИЕТІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ ХАРАКТЕРІ (САЛЫСТЫРМАЛЫ СИПАТЫ).....	338
Эрейли А.Б., Мақашева К., Шалкеева З. ИСЛАМ ЫНТАМАҚТАСТЫҚ ҰЙЫМЫНЫҢ ДАУ- ЖАНЖАЛДАРДЫ РЕТТЕУДЕГІ ӨЛЕУЕТІ.....	345

СОДЕРЖАНИЕ

Алиакбарова А.П., Дукенбаева З.О. ИСТОРИЯ КАЗАХСКОЙ ДИАСПОРЫ В ТУРЦИИ.....	5
Губайдуллина М.Ш., Лю Ци, Суйналиев А.А. ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСТАН – РОССИЯ И ЕВРАЗИЙСКАЯ ДИПЛОМАТИЯ.....	11
Жаксылыков А.Ж., Мажен Е., Жамашев А. РЕЛИГИОЗНЫЕ МОТИВЫ В ПОЭЗИИ БУХАР ЖЫРАУ	20
Жансеитова М.М. ЖЕРТВА РЕПРЕССИЙ АСЫЛБЕК СЕЙТОВ.....	29
Жанұзақ Р.Ж. ОСНОВНЫЕ ВОПРОСЫ В РАБОТЕ ДЕПУТАТОВ-КАЗАХОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ДУМЫ (1906-1907).....	34
Жораева Г.Т. ИСТОРИЯ РЕПРЕССИЙ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ (КОНЕЦ 20-Х-НАЧАЛО 30-Х ГГ. XX ВЕКА).....	40
Жуманова А.З. ЯЗЫКОВАЯ РЕФОРМА В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ И ЕЕ РЕАЛИЗАЦИЯ В 1940-1980-х гг.....	46
Джурсунбаев Б.А. ПОЗИЦИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ ТУРКЕСТАНА В СВЯЗИ С СТАНОВЛЕНИЕМ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ.....	61
Икрам Н.А. ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ УЗУНАГАЧСКОЙ БИТВЫ.....	73
Исова Л., Стыбаев Б. СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНСКО-ВЕНГЕРСКИХ ОТНОШЕНИЙ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ.....	79
Катгабекова Н.К. ТЕНГИРИАНСТВО У ДРЕВНИХ ТЮРКОВ.....	87
Куркеев Е.М. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ЭТНИЧЕСКОЙ И НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ.....	94
Кыйзатова С.М. МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫЕ БРАКИ КАЗАХСКОЙ МОЛОДЕЖИ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ.....	99
Кабдолдина К.К. ПРОБЛЕМА РАВЕНСТВА КАЗАХСКИХ ЖЕНЩИН В СОВЕТСКОМ КАЗАХСТАНЕ.....	106
Қалиолла А., Шарыпқазы Н. ОТКРЫТИЕ КИТАЙСКИХ «ПИСЕМ НА КОСТЯХ» И ИХ ВВЕДЕНИЕ В НАУЧНЫЙ ОБОРОТ	113
Касабекова Е.К. ОБЗОР РЕЛИГИОЗНЫХ ТРАДИЦИЙ КАЗАХСКОГО НАРОДА.....	121
Қозыбақова Ф.А., Бекмаш Ә.С. ИЗ ИСТОРИИ БАТЫРА РАЙЫМБЕКА И ЕГО МАВЗОЛЕЯ.....	129
Конырбаев Н.О. РЕМЕСЛА У КАЗАХОВ ОМСКОГО УЕЗДА КОНЦА XIX ВЕКА.....	137
Қуанбай О.Б. ИСТОРИЧЕСКАЯ ОДНОКОРЕНЕННОСТЬ КАЗАХСКОГО И ЯПОНСКОГО ЯЗЫКОВ.....	144
Лебаев Ф.Р. ФОРМИРОВАНИЕ СЕМИПАЛАТИНСКОГО ВНУТРЕННЕГО ОКРУГА: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ.....	166
Маулит Б., Шарыпқазы Н. ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ИМИЖДА КИТАЯ.....	174
Мырзабеков М.С., Мырзабекова Р.С. ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ США ПРИ ДЖ. У. БУШЕ.....	186
Нурсултанова Л.Н., Аубакирова Д.Н. КАЗАХСТАНСКО-ЕВРОПЕЙСКИЕ ИНВЕСТИЦИОННЫЕ ПРОЕКТЫ.....	197
Омарова Г.А., Мурзаходжаев К.М. ЭТНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА (1999-2018 ГГ.).....	207
Сандыбаева А.Д. СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ГОРОДЕ ТУРКЕСТАНЕ В КОНЦЕ XIX - НАЧАЛО XX ВВ.....	215

Сатенова М.Р., Шалабаева А.Б. ИЗ ИСТОРИИ ПРИНЯТИЯ РОССИЙСКОГО ПОДДАНСТВА КАЗАХАМИ СТАРШЕГО ЖУЗА.....	222
Сакен С.И. НОГАЙСКАЯ ЭПОХА И КАЗАХСКИЙ ЭПОС.....	232
Смагулов Б.К. ГЕНЕАЛОГИЧЕСКАЯ ГРУППА «ҚОЖА» В ЭТНИЧЕСКОМ СОСТАВЕ КАЗАХОВ В XVIII–XX В.....	243
Танатарова Ж.Т., Маратова С.А. ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ И КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ КАЗАХСТАНОМ И ТУРЦИЕЙ (В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ).....	259
Тасилова Н.А. РОЛЬ ТАУЕКЕЛ ХАНА В УКРЕПЛЕНИИ КАЗАХСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ И ЕГО ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА.....	263
Токбергенова З.С. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ДЖАДИДСКОГО ДВИЖЕНИЯ ТУРКЕСТАНСКОГО КРАЯ.....	271
Токболат С.Т. ОТНОШЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ТУРКЕСТАНСКОГО КРАЯ С БОЛЬШЕВИКАМИ.....	284
Уалтаева А.С., Отар А.С. Г.Н. БУКЕЙХАНОВ – ОБЩЕСТВЕННЫЙ И ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДЕЯТЕЛЬ.....	296
Уразмагамбетов Н.Н. ИЗУЧЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ ГОЛОДА В КАЗАХСТАНЕ В ТРУДАХ ЗАРУБЕЖНЫХ УЧЕНЫХ.....	301
Хаким А.Е. ТОПОНИМЫ МОГУЛИСТАНА В «ТАРИХ-И РАШИДИ».....	307
Шакенов С.Т., Ергабылов А.Е., Рысбек Б. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ ДРЕВНЕЙ МЕТАЛЛУРГИИ НА ТЕРРИТОРИИ КАЛБА-НАРЫМСКИХ ПРЕДГОРИЙ.....	317
Шалдарбекова А. К ВОПРОСУ О ХРОНОЛОГИИ ТЮРКСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ.....	323
Шалдарбекова А.Б. ОСОВРЕМЕННОМ СОСТОЯНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ.....	328
Шарапова К. ИДЕЯ НЕЗАВИСИМОСТИ В ТРУДАХ МУСТАФЫ ШОКАЯ.....	333
Шоинжанова М.Т., Уалтаева А.С. НАЦИОНАЛЬНЫЙ ХАРАКТЕР В КАЗАХСКО-ИНДИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ).....	338
Эрейли А.Б., Макашева К., Шалкеева З. ПОТЕНЦИАЛ ОРГАНИЗАЦИЙ ИСЛАМСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В УРЕГУЛИРОВАНИИ КОНФЛИКТОВ.....	345

CONTENTS

Aliakbarova A., Dukenbaeva Z. HISTORY OF KAZAKH DIASPORA IN TURKEY.....	5
Gubaidullina M.S., Lu Qui, Suinaliyev A.A. KAZAKHSTAN –RUSSIA RELATIONS AND EURASIAN DIPLOMACY.....	11
Zhaksylykov A., Mazhen E., Zhamashev A. RELIGIOUS MOTIVES IN THE POETRY OF THE BUKHAR ZHYRAU.....	20
Zhanseitova M.M. THE VICTIM OF REPRESSION ASYLBEK SEITOV.....	29
Zhanuzak R.Zh. MAJOR ISSUES IN THE WORK OF KAZAKH DEPUTIES OF THE STATE DUMA (1906-1907).....	34
Zhorayeva G.T. HISTORY OF THE NATIONAL INTELLIGENTSI APERSECUTION.....	40
Zhumanova A. LANGUAGE REFORM IN THE EDUCATION SYSTEM AND ITS IMPLEMENTATION IN 1940-1980s.....	46
Dzhursunbaev B.A. POSITIONS OF NATIONAL SOCIAL AND POLITICAL ORGANIZATIONS OF TURKESTAN IN CONNECTION WITH THE FORMATION OF SOVIET POWER.....	61
Ikram N.A. REASONS AND CONSEQUENCES OR THE UZUNAGACH.....	73
Issova L., Stybayev B. THE STATE AND PROSPECTS OF THE KAZAKH-HUNGARIAN RELATIONS DEVELOPMENT AT THE PRESENT STAGE.....	79
Kattabekova N.K. TENGGRI OF THE ANCIENT TURKS.....	87
Kurkeyev E.M. SOME QUESTIONS OF ETHNIC AND NATIONAL IDENTITY.....	94
Kyizatova S.M. INTER-ETNIC MARRIAGES OF THE KAZAKH YOUTH AND THE DEVELOPMENT TRENDS.....	99
Kabdoldina K.K. THE PROBLEM OF EQUALITY OF KAZAKH WOMEN IN SOVIET KAZAKHSTAN.....	106
Kaliolla A., Sharypkazy N. DISCOVERY OF THE CHINESE “LETTERS ON THE BONES” AND THEIR INTRODUCTION INTO SCIENTIFIC CIRCULATION.....	113
Kassabekova E. OVERVIEW OF THE RELIGIOUS TRADITIONS OF THE KAZAKH PEOPLE.....	121
Kozybakova F.A., Bekmash A.S. FROM THE HISTORY OF RAYIMBEK BATYR AND HIS MAUSOLEUM.....	129
Konyrbayev N. SANDCRAFTS OF THE KAZAKHS OF THE OMSK DISTRICT IN THE END OF THE 19th CENTURY.....	137
Kuanbay O. HISTORICAL SINGLE ROOTEDNESS OF KAZAKH AND JAPANESE LANGUAGES.....	144
Lebayev F.R. FORMATION OF THE SEMEY INTERNAL DISTRICT: HISTORIOGRAPHICAL ASPECT.....	166
Maulit B., Sharypkazy N. THE FORMATION FACTOR OF IMAGE OF CHINA.....	174
Myrzabekov M.S., Myrzabekova R.S. BASIC PRINCIPLES OF USA FOREIGN POLICY UNDER G.W.BUSH.....	186
Nursultanova L.N., Aubakirova D.N. KAZAKHSTAN-EUROPEAN INVESTMENT PROJECTS.....	197
Omarova G.A., Murzakhodzhayev K.M. ETHNIC-DEMOGRAPHICAL DEVELOPMENT OF THE POPULATION OF KAZAKHSTAN (1999-2018).....	207
Sandybaeva A.D. SOCIO-POLITICAL PROCESSES IN THE CITY OF TURKESTAN (LATE XIX - EARLY XX CENTURIES).....	215

Satenova M.R., Shalabaeva A.B. FROM THE HISTORY OF THE ACCEPTANCE OF RUSSIAN GOVERNMENT BY THE KAZAKHS OF THE SENIOR ZHUZ.....	222
Saken S.I. NOGAI ERA AND KAZAKH EPIC.....	232
Smagulov B. THE GENEALOGICAL GROUP “QOJA” IN THE ETHNIC COMPOSITION OF THE KAZAKHS IN THE XVIII – XX CENTURIES.....	243
Tanatarova Zh., Maratova S. PUBLICLY POLITICAL AND CULTURAL-HISTORICAL CONNECTIONS BETWEEN KAZAKHSTAN AND TURKEY (INDEPENDENCE YEARS).....	259
Tasilova N.A. THE ROLE OF KHAN'S TOWEKEL IN STRENGTHENING OF KAZAKH STATEHOOD AND ITS FOREIGN POLICY.....	263
Tokbergenova Z.S. THE ACTIVITIES OF JADIDISM MOVEMENT IN TURKESTAN REGION.....	271
Tokbolat S.T. RELATIONS OF POLITICAL ORGANIZATIONS IN THE TURKESTAN REGION WITH THE BOLSHEVIKS.....	284
Ualtaeva A.S., Otar A.N. G.N. BUKEIKHANOV – PUBLICFIGURE AND STATESMAN.....	296
Urazmagambetov N.N. STUDYING THE KAZAKHSTAN’S FAMINE ISSUE IN THE WRITINGS OF FOREIGN SCHOLARS.....	301
Khakim A. TOPONYMS OF MOGHULISTAN IN «TARIKH-I RASHIDI».....	307
Shakenov S.T., Ergabylov A.E., Rysbek B. SOME ISSUES IN STUDYING THE HISTORY OF ANCIENT METALLURGY IN THE TERRITORY OF THE KALBA-NARYM FOOTHILLS.....	317
Shaldarbekova A. TO THE QUESTION OF THE CHRONOLOGY OF THE TURKIC CIVILIZATION.....	323
Shaldarbekova A. ON THE CURRENT STATE OF NATIONAL IDENTITY IN KAZAKHSTAN: HISTORICAL ASPECT.....	328
Sharapova K. THE IDEA OF INDEPENDENCE IN THE WRITINGS OF MUSTAFA SHOKAY.....	333
Shoinzhanova M.T., Ualtayeva A.S. NATIONAL CHARACTER IN KAZAKH AND INDIAN LITERATURE (COMPARATIVE ANALYSIS).....	338
Ereyli A.B., Makasheva K., Shalkeyeva Z. POTENTIALS OF THE ORGANIZATION OF THE ISLAMIC COOPERATION (OIC) TO CONFLICT RESOLUTION.....	345

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2019. 2(18)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 30.06.2019.
Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:
Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМКТел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Е-mail: edu.history@bk.ru.
Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй